

Yarım Yüzyıl Öncesi Kurumdan Hatıralar

M. Orhan OKAY

Fakülteden mezun olduktan sonra meslek hayatıma 1955 yılında Artvin Lisesi edebiyat öğretmenliğiyle başladım. Zannediyorum o ders yılının sonuydu, yaz tatilinde yolum Ankara'ya düştü. Demek 1956 yazıydı. Gelmişken Dil Kurumuna da uğrayıp hocam Ağâh Sırrı Levend'i görmek istedim. Fakülte son sınıfında iken Ağâh Sırrı haftada bir gün, cumartesi günleri (o yıllar cumartesi günleri de mesai vardı) Ankara'dan gelip dersini verir ve o gün yine dönerdi. Edebiyat tarihçiliğinde usul ve kaynaklar üzerine verdiği derslerden gerçekten çok faydalanmıştık (Bu dersler ileriki yıllarda *Türk Edebiyatı Tarihi*'nin ilk cildini oluşturacaktır).

Türk Dil Kurumunun merkezi o sıralarda Sıhhiye'yi Maltepe'ye bağlayan Cihan sokağının köşesinde, hatırımda kaldığı kadar iki katlı küçük bir binada idi. Ağâh Sırrı Bey de Kurumun Genel Sekreteriydi. Odasını bulup bir süre konuştuktan sonra Kuruma üye olmayı düşünmüyor musun, diye sordu. Gerçekten de düşünmemiştim. Dilde daha muhafazakâr bir tutumdan yana olduğum için Kurum üyeliği aklıma gelmemişti. Hemen reddetmiş olmamak için de düşüneyim, dedim. Bana bir de müracaat formu verdi. İstanbul'a gelince, o sırada Rahmeti Arat'ın asistanı olan sınıf arkadaşım rahmetli Ali Karamanloğlu ile görüştim. Biraz konuşup tartıştıktan sonra ikimiz de Kurum'a üye olmaya karar verdik. Benim müracaat formumu iki eski üye olarak hocalarım Ahmet Caferoğlu ve Sadettin Buluç imzaladılar. Böylece Ali'yle birlikte Kurum üyesi olduk.

Üyeliğimiz iki kurultay devresi devam etti. İkisinde de yine anlaştığımız üzere Ali ile beraber hep "Tüzük Komisyonu"na katıldık. Bunda iki maksadımız vardı. Birincisi Türk Dil Kurumu tüzüğünün 1. ve 4. maddelerinde değişiklik teklifinde bulunmak; ikincisi Kurum üyeliğine bir sınırlama getirmek. Tüzüğün 1. maddesi şöyleydi: "Türk Dil Kurumu kamu yararına çalışır devrimci bir bilim derneğidir". 4. madde ise bunun biraz daha genişletilmiş şekliydi: "Türk Dili Kurumunun amacı: Dilimizin özleşmesini ve bütün bilim, teknik ve sanat kavramlarını karşılayacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla

ve bilim metotlarına uygun olarak sağlamaya çalışmaktır”. Her iki maddede kafamızı kurcalayan iki kavram vardı: Devrim ve Bilim.

İnkılap veya ihtilal, hangi anlam karşılığı kullanılırsa kullanılsın devrim ile ilim kavramları ne zaman ve nasıl bir araya gelebilirdi? Bir devrimin tarihî veya sosyolojik veya başka ilim alanlarıyla ilgili olarak, bu alanlar açısından açıklanması, değerlendirilmesi, yorumu **ilmi** özellik taşıyabilirdi. Veya mesela izafiyet teorisinin ilimde bir devrim yaptığından bahsedilebilirdi. Fakat gözden uzak tutulmaması gereken şeydu: İlk örnekte **ilim**, devrim olayının sadece gözlemcisi ve yorumcusu olmaktan ibaretti. İkinci örnekte ise **devrim**, asıl anlamıyla değil, farklı bir mecazla kullanılmıştı. Hatta bunda da devrimin değil ilmî gerçeklerin hâkim olduğu açıktı. Gerek ihtilal, gerekse inkılap manasında devrim, çok defa ideolojilerin uygulama alanına konulmasını ifade ediyordu. İlimlerin uygulama alanı ise en geniş anlamıyla teknikti. Böylece kaynağında da, elde edilen sonuçta da bu iki kavram birbirinden tamamıyla ayrılmıştı.

Türk Dil Kurumunun tüzüğü dışında devrim ve ilim kavramlarının bir arada kullanıldığı bir sistem daha vardı. Bunun dışında da böyle garip bir terkinin kullanıldığını bilmiyorduk. O sistem de **bilimsel** ve **devrimci** sosyalizm olarak tarif edilen Marksizmdir. Burada bilim ve devrim nasıl bir arada bulunabilmekteydi, bu husus konumuzun dışındaydı. Maksadımız Türk Dil Kurumunun ve Marksist sosyalizmin dünyada hem bilimci ve hem de devrimci olduklarını iddia eden nadir, hatta ender iki sistem olduğunu göstermekten ibaretti. Şu hususu da belirtmek isterim: Kurumun kuruluşundan itibaren dört defa değiştirilerek 1951'e kadar gelen tüzüklerinde **devrimcilik** kelimesi yer almıyordu. Türkiye'de demokrasi hareketlerinin başladığı 1951 yılı tüzüğüne böyle bir maddenin girmiş olması daha da dikkat çekiciydi.

Tüzük Komisyonu'na katılmamızın ikinci maksadı Kurum üyeliğine sınırlayıcı şartlar getirmektir. O yıllarda Türk Dil Kurumu iki eski üyenin teziyesiyle hemen herkesin üye olabileceği herhangi bir dernek gibiydi. Kurultaylara katılım masraflarının Kurumca karşılanması, böylece üç yılda bir Ankara'ya gelebilmek ve yayınların üyelere parasız verilmesi gibi fırsatlardan faydalanmak isteyenlere kapısı açıktı. Benim üye numaram 765'ti. Demek ki o tarihe kadar geçen yirmi küsur yıl içinde vefat edenleri, ayrılanları ve benden sonra üye olanları da dikkate alarak 600 civarında üyesi olan bir kuruluş olduğunu tahmin etmek yanlış değildi. Bu durum, akademik bir yapısı olması gereken Kurumu, çoğunluğu amatörlerin, dil heveslilerinin (diletanların) veya çeşitli meslek mensuplarının teşkil ettiği herhangi bir dernek hâline getiriyordu. Bizim teklifimiz üyelik için dille doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgili bir alanda üniversite/yüksekokul öğretim mensubu olmak yahut dille ilgili

araştırma ve yayınlarının bulunması veya kültür ve edebiyat alanında eser vermiş romancı, şair vb. olmak şartlarının tüzüğe girmesiydi. Her iki teklifimiz de Kurumun ciddi bir ilmî kuruluş karakterini kazanması maksadını taşıyordu.

Bu düşüncelerle katıldığımız kurultaylardan ilkinde (1957) Ali Karamanlıoğlu ile beraber Tüzük Komisyonu'nun diğer bazı üyeleriyle de anlaşarak devrim kelimesinin çıkarılmasını teklif ettik. Teklifimizi destekleyen ve komisyonda hatta daha sonra genel kurulda savunanlar arasında başta Haydar Dirioz olmak üzere Muharrem Ergin'i, Mehmet Köymen'i hatırlıyorum. Ancak teklifimiz kabul görmedi, uzun münakaşalardan sonra daha komisyonda reddedildi. Esasen ne genel kurulun yapısı, ne de kurula hâkim olan yöneticilerin zihniyeti bunu benimseyecek durumdaydı. Netice olarak tüzük değişikliği kabul edilmemişti.

Bu arada Kurumun kenetlenmiş, kilitlenmiş yönetim kurulu yapısı da bir türlü değişmiyor, yeni adaylar gösterilmesine rağmen eski yönetim kurulu hemen aynen tekrar seçiliyordu. Bir defasında rahmetli Prof. Ahmet Temir'in etrafında birleştik; yeni adaylardan oluşan çeşitli karma listeler hazırlayıp epey yoğun bir faaliyetle üyelere dağıttık. Bu da bir işe yaramadı, birkaç üye değişikliğiyle eski yönetim kurulu yeniden seçildi.

Genel Kurul toplantıları Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin zemin katındaki büyük salonunda olurdu. Sonraki yıllarda Atatürk Bulvarı'ndaki Kurum binası yapılıncaya komisyon veya seksiyon toplantılarından bazıları orada yapıldı.

27 Mayıs Hareketi, öteden beri siyasete bulaşmış olan Kurumu, **bilim**-den biraz daha uzaklaştırdı. Bu hareketi takip eden Kurultay'da, 1960 Temmuzunda, Millî Birlik Komitesi üyesi olan subaylar (hatırımda kaldığı kadar Albay Sami Küçük ve Suphi Karaman) resmî kıyafetleriyle genel kurul salonuna girip çıkıyor, ön sıralarda boy gösteriyorlardı. Hatta Sami Küçük kürsüye çıkıp bir de konuşma yapmıştı. Böylece "devrimci bilim derneği" ifadesine 27 Mayıs Devrimi yeni bir anlam kazandırmış oluyordu. Yönetim Kurulu buradan aldığı güçle Demokrat Parti mensubu veya yanlısı bildikleri birçok bilim ve sanat adamını çeşitli bahanelerle üyelikten çıkardı. Bunlar arasında Prof. Rahmeti Arat, Doç. Ali Karamanlıoğlu, Peyami Safa, Hikmet Bayur gibi isimler de vardı.

Hikmet Bayur ve Tüzük Komisyonu ile ilgili hazin bir hatırayı da burada anlatmalıyım. Tüzüğün amaç maddesinin değişmesi teklifinde bulunduğu Tüzük Komisyonu toplantısında Hikmet Bayur da belki dinleyici olarak bulunuyor ve devrim kelimesinin tüzükte bulunmasını ısrarla savunuyordu. Epey münakaşalı geçen toplantı sona erdikten sonra komisyon raporlarının

genel kurulda görüşülmesi sırasında Hikmet Bayur söz aldı ve kürsüde adlarımızı da vererek ağır bir şekilde suçlamada bulundu. Hatta amaç maddesini değiştirmek isteyenlerin üyelikten istifa etmeleri gerektiğini söyledi. Ne garip tecellidir ki hiç de hak etmediği hâlde bir süre sonra 27 Mayıs Hareketi'nin zulmüne uğramış ve sırf D. P. milletvekili olduğu için Kurumdan atılmıştı.

Bu şartlar altında üyeliğimin devamında artık bir mana kalmamıştı. İstanbul Edebiyat Fakültesindeki birçok hocayla beraber ben de istifa dilekçemi Kuruma gönderdim. Hatırimda kaldığı kadar ayrılan diğer hocalar arasında Ali Nihat Tarlan, Muharrem Ergin, Nihat Çetin, Necmettin Hacıeminoğlu ve Dil veTarih Coğrafya Fakültesinden Zeynep Korkmaz da bulunuyordu.

Altı-yedi yıl süren üyeliğim sırasında artık hepsi hayattan göçmüş olan yerli ve yabancı pek çok Türkoloğu gençlik yıllarımda tanımak ve konuşmalarını dinlemek fırsatını bulmuş olmam benim için değerli birer hatıra olarak kaldı. Bunlar arasında ünlü Rus Türkoloğu Kononov'u, Polonyalı Karay Türklerinden Zajaczkovski'yi, Macar Hazai'yi, Gyula Németh'i sayabilirim. Kononov'u gördüğüm 1957 Temmuz Kurultayı'nda onu hep Azerbaycanlı bir Türkolog olan Hamid Araslı ile beraber görmüştüm. Âdeta ikiz gibi birbirlerinden ayrılmıyorlardı (O yıl genel kurul toplantısında yabancı Türkologlara Yönetim Kurulunun teklifiyle onur üyeliği verilirken nedense kimsenin aklına gelmeyen Hamid Araslı'ya da onur üyeliği verilmesi benim teklifimle kabul edildi). Her ikisi de bir kalıptan çıkmış gibi beyaz yazlık elbiseler ve beyaz fötr şapka ile Ankara caddelerinde dolaşırken kuşku ve tedirginlikle sık sık arkalarına bakmayı da ihmal etmiyorlardı. Kurultay'ın ilk gününde Kononov'un Rahmeti Bey'le karşılaşmalarını da unutamıyorum. Her ikisinin de elinde birer kitap (herhâlde Kononov'un verdiği kitap yeni çıkmış olan *Türk Dili Grameri* olmalıydı) tokalaşıp baş işaretleriyle selamlaşarak, belki de tek bir kelime konuşmadan, sessizce birbirlerine kitaplarını hediye edip ayrılmışlardı. Demir Perde Rusya'sının yurt dışına gönderdiği memurlarını takip ettirdiği veya takip korkusu verdiği yıllardı.

Halide Nusret Zorlutuna'yı ve Şükûfe Nihal Başar'ı, yaşlılık yıllarında birbirlerine benzeyen yapıları ve tavırlarıyla hemen daima bir arada gördüm. Yine 1957 Kurultayı sonunda İstanbul'a dönüşümüz için trenlerde yer bulamamıştık. Kurumun delaletiyle eksprese bir vagon eklenerek dönüşümüz sağlanmıştı. Bizimle beraber Tüzük Komisyonuna katılmış olan rahmetli Süheyl Ünver'le aynı kompartımanda yan yana düşmemiz de benim için hatıralarla dolu unutulmaz bir yolculuk olmuştu.